УДК 023.5: 027.52](477)

Надія Бачинська,
кандидат педагогічних наук,
завідувач кафедри книгознавства
і бібліотекознавства КНУКіМ

Василь Несін,
аспірант КНУКіМ

Кадри сільських бібліотек: проблеми та перспективи

У статті проаналізовано кадровий склад сільських бібліотек за освітнім рівнем та стажем роботи в бібліотеці, охарактеризовано діяльність сільського бібліотекаря в умовах стрімкого розвитку інноваційних технологій.

Ключові слова: *сільська бібліотека, бібліотекар, кадри бібліотек, вища бібліотечна освіта, базова бібліотечна освіта, інноваційні технології.*

Сучасна сільська бібліотека — одна з головних соціально-комунікаційних структур села, що забезпечує інформаційну підтримку жителів сільської місцевості, збереження та примноження національних і загальнолюдських цінностей, передавання їх у часі та просторі через організоване спілкування та обмін інформацією. Тому фахівець, який працює в сільській бібліотеці, має бути людиною освіченою, грамотною, добре знати життя тієї території, де знаходиться бібліотека, характерні особливості контингенту її користувачів, володіти високою культурою.

Кадровий потенціал сільських бібліотек залишається малодослідженою темою, цим і зумовлюється *актуальність* пропонованої статті, *мета* проаналізувати його, виявити освітній рівень співробітників сільських книгозбірень, його залежність від стажу роботи фахівців, окреслити перспективи розвитку цієї професійної групи в умовах стрімкого розвитку інноваційних технологій.

Хоча проблема кадрового забезпечення сільських бібліотек дотепер не стала темою окремого аналізу, деякі її аспекти оприлюднювались у фахових виданнях. Особливо цінним і цікавим є дослідження "Сільська бібліотека на мапі України" (2007), здійснене Національною парламентською бібліотекою України.

Питання щодо її функціонування знайшли відображення у статтях О. Акінфієвої, О. Башун, Н. Богзи, Т. Вилегжаніної, С. Кравченко, О. Мастіпан, О. Матвієнко, В. Ракитянської, Л. Сидоренко, З. Тарантюк, І. Цуріної.

Як зазначають науковці та практики, у роботі сільських книгозбірень велика роль відводиться саме бібліотекарю. Функціонування будь-якої установи, і зокрема бібліотек, залежить безпосередньо від професійного рівня та особистих якостей її працівників. А їм потрібно не лише знати і володіти новітніми технологіями, а й мати високий рівень культури, бо це є запорукою виховання читача, активізації інтелектуальної діяльності. Сьогодні бібліотекар виступає в ролі консультанта, аналітика, технолога, порадника, викладача, забезпечуючи виконання тих функцій, які притаманні сільській бібліотеці, а саме: головних — кумулятивної, меморіальної, інформаційно-комунікативної; похідних — просвітницької, виховної, виробничої, рекреаційної та гедоністичної. Необхідні знання і вміння співробітник книгозбірні отримує у галузевому вищому навчальному закладі, де закладаються основи його професійної соціалізації, що включає: по-перше, удосконалення процесів модернізації бібліотечної справи; по-друге, підвищення соціального статусу бібліотек і, нарешті, умови розвитку професійного бібліотечного співтовариства [2].

Актуальність повної вищої або базової (хочемо підкреслити) бібліотечної освіти для сучасного фахівця будь-якої книгозбірні, а тим паче сільської, викликана тим, що лише у вищих навчальних закладах, коледжах культури, де функціонують кафедри бібліотекознавчого спрямування, майбутні фахівці отримують знання, вміння, навички для виконання будь-якої операції, пов'язаної з їх професійною діяльністю — обслуговуванням, бібліографуванням, каталогізацією, опрацюванням документів, вивченням потреб та інтересів користувачів, проведенням роботи із комплектування та збереження фондів тощо. Крім того, у ВНЗ вивчається низка навчальних дисциплін: майбутніх бібліотекарів готують як медіаспеціалістів, котрі володіють новітніми інформаційними технологіями та можуть передавати свої знання користувачам.

Поки ж що освітній рівень сільських бібліотекарів, як свідчать статистичні показники, залишається низьким. Так, на початок 2012 року загальна кількість фахівців, котрі працюють у сільських бібліотеках сфери управління та впливу Міністерства культури України, становить 15 275 осіб (це на 117 менше, ніж у 2010 році). Серед них повну вищу освіту мають 1069 осіб — 6,9% (на 15 осіб менше, ніж у 2010 році), базову бібліотечну — 8240 осіб — 54% (на 213 осіб менше у порівнянні з 2010 роком). Ці показники можуть свідчити про відтік із галузі фахівців з базовою вищою бібліотечною освітою [3]. Звичайно, є й інші причини, але їхній аналіз не становить предмет нашого дослідження.

Найбільшу кількість (подаємо у відсотках) працівників з бібліотечною освітою на 1 січня 2012 року мали у таких областях (див. табл. 1 і 2).

Показники вирахувані, опираючись на статистичний збірник "Бібліотечна Україна в цифрах. Статистичний збірник 2012 року" [3].

Таблиця 1

Область	**Фахівців з бібліотечною освітою, %**	**Закінчену вищу бібліотечну освіту мають, %**	**Базову вищу бібліотечну освіту мають, %**
1. Рівненська	84,9	19,4	65,5
2. Волинська	84,1	5,2	78,9
3. Закарпатська	77,9	6,1	71,8
4. Тернопільська	74,2	3,4	70,8
5. Хмельницька	71,3	6,6	64,7

© Бачинська Н., Несін В., 2013

Як видно із таблиці, найбільший відсоток фахівців з вищою освітою у Рівненській області — 19,4%, найменше в Тернопільській області — 3,4%, водночас із базовою освітою в цій області працює 70,8% фахівців, що і висуває її у першу п'ятірку. Поряд з областями, що подано у таблиці, найбільший відсоток бібліотечних працівників з вищою освітою в Миколаївській області — 11,3%, Київській — 9,8%, Донецькій — 9,5%,Черкаській — 9,4% областях. Проте, на нашу думку, це не є достатній показник для українських сільських бібліотек, він має бути в кілька разів вищим.

Проте навіть у цих регіонах, де найвищі показники щодо забезпеченості сільських книгозбірень випускниками профільних вишів, на нашу думку, бібліотекарів цього освітнього рівня замало, а що вже говорити про регіони, в яких відсоток працівників з бібліотечною освітою значно менший середньостатистичного по країні (табл. 2):

Таблиця 2

Область	Фахівців з бібліотечною освітою, %	Закінчену вищу бібліотечну освіту мають, %	Базову вищу бібліотечну освіту мають, %
1. Одеська	38,6	5,2	33,4
2. Київська	41,8	9,8	32
3. Житомирська	48	3	45
4. Харківська	49,8	9,3	40,5
5. Чернігівська	52	5,4	46,6

Як бачимо, бібліотеки Київської і Харківської областей мають доволі високий відсоток фахівців з повною вищою бібліотечною освітою, відповідно — 9,8% із 9,3%, проте з базовою освітою цей показник значно нижчий середнього по країні, що відкинуло бібліотеки цих регіонів у перелік із найменшими показниками.

Обмаль працівників із повною бібліотечною освітою у сільських бібліотеках Львівської — 2,9%, Житомирської — 3%, Херсонської — 4,4%, Чернівецької — 4,7%, Волинської — 5,2%, Чернігівської областей — 5,4%.

Проблема освітнього рівня сільського бібліотекаря потребує нагального вирішення, адже серед фахівців бібліотек країни, саме ця категорія має найменший освітній ценз. На сьогодні в Україні підготовку бібліотечних кадрів за трьома рівнями: бакалавр, спеціаліст, магістр — здійснює п'ять вищих навчальних закладів, а саме: Київський національний університет культури і мистецтв і його Миколаївська та Ужгородська філії, Харківська державна академія культури, Рівненський державний гуманітарний університет, Луганська державна академія культури та Львівський національний університет імені Івана Франка. Саме наявність кафедр бібліотечного спрямування у вищих навчальних закладах Києва, Харкова, Рівного, Миколаєва, Луганська дає змогу забезпечити сільські бібліотеки цих областей найбільшою кількістю фахівців з вищою освітою, винятком є Львівська та інші області західного регіону.

Серед молодих спеціалістів переважають ті, хто закінчив коледж. І це не дивно, адже в країні коледжів культури нараховується 20, тобто майже в кожній області можна отримати бібліотечну середню спеціальну освіту. А профільних вищих навчальних закладів значно менше. Добре було б, аби в будь-якій бібліотеці, а тим паче сільській, усі працівники мали фахову освіту. Тобто, якщо з вищою повною до 20%, то з базовою має бути 80%. Однак у сільських бібліотеках низки регіонів зі спеціальною освітою працює обмаль фахівців, що відображено у табл. 2.

За стажем роботи персонал сільських бібліотек сфери впливу Мінкультури України розподілився таким чином: до 3-х років — 10% (1679 осіб), 3—9 років — 23,4% (3583 особи), понад 10 років — 21,6% (3306 осіб), понад 20 років — 43,9% (6709 осіб) [1]. Те, що кадри сільських бібліотек поступово старіють, свідчить статистика. Так, тих, хто працює в бібліотеках понад двадцять років, більше 6 тисяч, тобто майже кожен другий — 6709 осіб (43,9%). У сільських бібліотеках Івано-Франківської (53%), Рівненської (52%), Волинської (52%), Закарпатської (51%), Сумської (48,5%) ці показники перевищують середньостатистичні по країні [4].

Проте, як свідчать соціологічні дослідження останніх років, найбільш активними, працездатними і професійно свідомими є саме ті бібліотекарі, які працюють понад 20 років і мають освіту, досвід, знають проблеми своєї громади, їх шанують і поважають односельці [5]. Але вже декілька років активно іде дискусія щодо питання, хто прийде на заміну цим висококваліфікованим працівникам?! У тих областях, де їх найбільше, на жаль, кількість молодих працівників найменша: Івано-Франківська (8,1%), Рівненська (7,2%), Волинська (6%), Закарпатська (5,9%), Сумська (7,5%).

Найбільший відсоток молодих фахівців працює у сільських бібліотеках Миколаївської (18,8%), Кіровоградської (14,4%), Одеської (14,3%), Вінницької (14,2%), Київської (14,1%), Харківської (13,9%), Чернівецької областей (13,8%). У решти він наближається до середньостатистичного (10%).

Це, звичайно, дуже низькі показники порівняно з минулими роками, коли існував державний розподіл випускників після закінчення вишу. Проблема в тому, що багато молодих спеціалістів не мають бібліотечної освіти, але варто наголосити, що профільну освіту можна здобувати, навчаючись заочно.

На діяльність сучасних бібліотек впливає інформатизація. Вона визнається більшістю спеціалістів глобальною світовою тенденцією, що відбувається у процесі переходу до інформаційного суспільства, тобто такого, де більшість працездатного населення зайнята у сфері створення, розподілу, обміну інформацією, де кожний може одержувати необхідний інформаційний продукт або послугу в будь-якому місці і в будь-який час [6].

Тенденція до глобальної інформатизації і комп'ютеризації суспільства посилює потребу в упровадженні інформаційних технологій у бібліотеках різних типів, а тим паче сільських, організації в них системи створення і використання інформаційних ресурсів і послуг, мереж різного рівня, які забезпечують оперативний і багатоаспектний доступ до різних видів інформації, в тому числі й регіональної. Це закономірно ставить нові вимоги до сільського бібліотекаря, насамперед потребує підвищення його освітнього рівня. Адже провідне місце в підготовці сучасного фахівця бібліотек займає оволодіння новими інформаційними технологіями. Засвоєння технологічного підходу є не стільки інструментом вирішення конкретного завдання, скільки засобом добре організованого, ефективного мислення, що до того ж сприяє змістовному розв'язанню багатьох бібліотечних проблем і, особливо, в сільській місцевості.

Найважливішим залишається питання піднесення іміджу цієї професії, її значущості. Молодь має бачити перспективу, відчути підтримку з боку влади. Лише за такої умови професія бібліотекаря на селі буде шанованою і престижною.

Список використаних джерел

1. *Козуля О. О.* Сільська бібліотека: стратегія поступу в майбутнє // Бібліотечна орбіта Кіровоградщини : зб. ст. / Департамент культури, туризму та культ. спадщини, Кіровогр. обл. держ. адмін., Обл. універс. наук. б-ка ім. Д. І. Чижевського ; упоряд. В. А. Козлова. — Кіровоград, 2012. — С. 108.
2. *Бабич В.* До проблеми підготовки кадрів бібліотечно-інформаційної сфери / В. Бабич // Бібліотечна планета. — 2005. — № 2. — С. 5—11.
3. *Бібліотечна* Україна в цифрах (2010—2011) // Нац. парлам. б-ка України. — Режим доступу: http://profy.nplu.org/articles.php?lng=uk&pg=4302/ — Назва з екрана.
4. *Бібліотечна* Україна в цифрах (2008—2009) : стат. зб. / Нац. парлам. б-ка України. — К. : НПБУ, 2010. — 56 с. : табл.
5. *Григаш Л.* В зоні уваги — сільська бібліотека / Л. Григаш // Бібліотечна планета. — 2013. — № 2. — С. 12—16.
6. *Каптерев А. И.* Концепция информатизации университета / А. И. Каптерев // Научные и технические библиотеки. — 2000. — № 4. — С. 10—16.

В статье проанализирован кадровый состав сельских библиотек по образовательному уровню и стажу работы в библиотеке, охарактеризована деятельность библиотекаря в условиях интенсивного развития инновационных технологий.

The article analyzes the staff of rural libraries according to educational level and working experience in the library, main activity of village librarian in conditions of rapid development of innovative technologies is characterized.

Надійшла 31 жовтня 2013 року